PAA AFTÆGT

Af Postpakmester N. Jensen, Jyderup

Ved Husmandssteder, Boelssteder og mindre Gaarde var der i mange Tilfælde i tidligere Tid i det ene Hjørne af Stuehuset eller i den yderste Ende af Udhuset indrettet en lille Lejlighed paa een, højst to, Smaastuer, Aftægtsstuen kaldtes den, og her flyttede et gammelt Ægtepar eller en enlig Mand eller Kone ind. Det var de tidligere Ejere, der efter at have overdraget Ejendommen til et af Børnene eller til fremmede, gik »paa Aftægt«.

Ved større Bøndergaarde laa mange Steder et lille pænt Hus med smukt anlagt Have i Nærheden af Gaarden; her henlevede den tidligere Ejer sin Alderdom, og herfra kunde han følge Livet paa den kære, gamle Gaard. Arbejderne paa Herregaardene var ofte paa samme Sted i al deres Tid og fik almindeligvis Lov at bo i Herregaardens Hus, saa længe de selv ønskede det. De daarligst stillede, de helt besiddelsesløse, maatte Sognet give Husly i Kommunehuset, eller de maatte friste den Skæbne at blive anbragt paa de forhadte Fattiggaarde. Disse Forhold er nu helt ændret; nu er der ingen, der gaar paa Aftægt mere efter gammel Tids Form, Aldersrenten og Alderdomshjemmene er nu traadt i Stedet.

Under Verdenskrigens (1914—1918) Højkonjunkturer, da Priserne paa Landbrugsejendomme steg til ukendte Højder, solgte mange Landmænd deres Ejendomme og følte sig som rige Folk; men dengang slog de sig ikke ned i et lille Hus ved Gaarden, de flyttede ind til Købstaden eller byggede sig en Villa i Stationsbyerne. — Ved Jyde-

rup Station voksede i den Periode en Mængde Villaer op, der for en stor Del opførtes af tilflyttede Landmænd.

En stor Aftægt kunde nok i ældre Tid tynge haardt paa et mindre Landbrug, hvor Indtægterne var smaa. Min Bedstefader havde en Gaard i Kaltred, Bregninge Sogn, som han afstod omkring Aaret 1875 til sin ældste Søn, Jens Nielsen, og de to gamle Mennesker gik nu paa Aftægt. Der blev tilskrevet Forældrene en god Aftægt; der skulde aarligt tilsvares dem 12 Lispund Flæsk, 6 Læs Tørv, 24 Pund Smør, to Tønder Rug til Brød, to Gæs og to Skæpper Havre til at fede dem med, samt et mindre kontant Beløb om Maaneden og naturligvis frit Husly i Aftægtsstuen.

Sønnen beholdt dog ikke Ejendommen ret længe, men solgte den kort efter til en københavnsk Grosserer, Lyder, og denne kom saa i flere Aar til at svare Aftægt til Bedstefar. Fra den Tid Grossereren havde Ejendommen, blev den kaldt »Grosserergaarden« og dette Navn blev siden hen officielt, men at Navnet stammer fra den Tid, da Grossereren ejede Gaarden efter den gamle Bonde Niels Nielsen, er der nok ikke mange, der endnu ved.

Den nye Ejer boede ikke selv paa Gaarden; det blev en af hans Arbejdere, der flyttede ind i Stuehuset. Grossereren havde en Fabrik ved Arnakkebugten i Nærheden af Gaarden, saa det var vel Grunden til, at han købte Ejendommen.

Bedstefars Gaard havde magre og lette Jorder, hvor til der hørte Moseareal til Tørveskæring.

Om Livet og Forholdene i min Mors Hjem i Kaltred blev der ofte i Vinteraftenernes Tusmørke fortalt mange Smaatræk. Gaardene i Kaltred har formodentlig før i Tiden hørt til Grevskabet Lerchenborg, og der skulde ydes Renter og Arvefæsteafgift hertil. Der fortælles, at naar det havde været en meget tør Sommer, saa Høsten paa de magre Jorder truede med helt at skulle mislykkes, saa sendte de Kaltred Bønder et fælles Andragende til Lerchenborg, om at faa Henstand eller Fritagelse for Afgif-

Fragtmand og Gaardmand Niels Nielsen og Hustru

ten. Nogen Tid efter, at det var indgivet, saa man en Rytter ridende op og ned ad Agrene og over Skelgrøfterne og Jordegærderne fra den ene Gaards Mark over til den anden; det var Ladefogeden fra Lerchenborg, der gik Markerne igennem for at besigtige Afgrøderne for derefter at afgive Rapport til Godskontoret.

De Aar, Bedstefar boede i Kaltred, var før Jernbanens Tid, og foruden at drive sit Landbrug kørte han Fragtkørsel til den nærmeste Købstad, Kalundborg, og til København. Naar han kørte til Kalundborg, havde han nogle Bøtter Smør og nogle Sække Kartofler og andre Landbrugsvarer med til Købmanden. Paa Hjemturen havde han

en Tønde Brændevin, Spegesild, Klipfisk, Tjære og andre Ting med til Høkerne paa Landet .

Kørselen til København varede i 3 Dage; Bedstefar var blandt det sidste Hold af de gamle Tiders Fragtmænd, der med tunge, stive Fjællevogne agede til Hovedstaden og forsynede Byen med Levnedsmidler. Turen kunde ikke tages i eet Træk, der maatte holdes Hvil i nogle af Kroerne paa den lange Vej. Vognen var læsset med slagtede Svin, Gæs, Lam eller Kalve; det kunde ogsaa hænde, at Soldater eller andre Folk, der skulde paa Rejse, tog med Fragtmanden. Diligencen og Fragtmanden var de eneste to officielle Befordringsmidler, der fandtes i de Tider. Naar Fragtmændene fra Kalundborgegnen naaede til omkring Roskilde, tog de ind paa en af Kroerne, spændte fra og overnattede. Men ved 3-Tiden var de paa Benene igen og fodrede deres Heste for kort efter at fortsætte Kørselen til Hovedstaden, saa de kunde være paa Torvet fra Morgenstunden.

Hjemme i Kaltred betragtedes Turen til København som en lang og besværlig Rejse, der tilmed ikke var helt ufarlig. Fragtmanden tog da ogsaa før Afrejsen hjertelig Afsked med hele Familien, og de ønskede ogsaa god og vellykket Rejse. Det var mest, naar Fragtmændene var paa Hjemturen, at Røvere forsøgte et Overfald, da de vidste, at naar Fragtmændene havde solgt deres Varer i København, havde de Penge paa Lommen. Engang blev da ogsaa en Fragtmand overfaldet og udplyndret, og han blev saa ilde tilredt, at han døde af sine Kvæstelser. Saadan en Begivenhed forøgede jo Frygten. I de senere Aar traf Fragtmændene, der skulde ad Kalundborgkanten til, til Aftale, at de samlet skulde køre fra København, naar de skulde hjem; det var mere betryggende i de mørke Aftener at være flere i Følge igennem Skovene. De kørte saa i lange Rækker, indtil de naaede den hjemlige Egn, hvor saa den ene efter den anden drejede af ved de Veje, der førte til deres Hjemsted. Hvis det i de lange Vinteraftener

trak lidt længe ud, inden Bedstefar kom hjem, var der en sær Utryghedsfølelse hos Familien ude paa den ensomme Gaard. Flere Gange i Løbet af Aftenen gik Kone og Børn udenfor ved Husgavlen for at lytte efter, om der ikke var et Køretøj undervejs. Fragtmændene kørte med faste Vogne; Fjedervogne var meget sjældne blandt Bønderfolk. I stille frostklare Nætter kunde en Vogn høres, naar den kom helt ude paa den anden Side Højsted, og Beboerne i Fragtmandshjemmet kunde nøje følge Vognens Fremfærd. Lyden hørtes tydeligt, naar Køretøjet i Luntetrav rullede ned ad Bakkerne, og den blev igen borte, naar det gik op ad Bakke, hvor Hestene gik i Skridtgang.

Det kunde dog hænde, at de, der stod ude ved Stakhaven og lyttede, blev skuffede, for det skete jo, at den kørende ikke svingede af ved Bregninge, men fortsatte ad Hovedlandevejen saa Lyden til sidst tabte sig i Retning mod Viskinge; det havde altsaa været en anden sildig Vejfarende, man havde hørt. Men om Lyden pludselig hørte op i Retning mod Bregninge, varslede det, at Vognen var drejet fra Hovedlandevejen ind paa den grusede Kommunevej, der gik igennem Bregninge By ud mod Kaltred. Endnu gik der dog en Snes Minutter, indtil Vognen drejede ind paa Markvejen, der førte ned mod Gaarden. Nu var der Vished, for hvem der var var i Anmarch, og saa blev der Travlhed i Hjemmet. Der skulde pustes til Ilden, og en Tørv skulde lægges paa, en varm Ret skulde være parat til den hjemkommende, det kunde være et dejligt Fad Grønkaal med et godt Stykke Sul til eller en Pande Stegeflæsk med Kartofler. Lygten skulde tændes, og alle skulde være med at spænde fra, der var altid 3 Heste for til Turen til København, saa det har nok været nogle store Læs, de gode Fragtmænd fragtede ad Landevejen til Hovedstaden.

Der var en vis højtidelig Stemning, naar Fragtmanden vendte hjem fra den lange Rejse. Børnene skævede spændt til de mange Pakker, der laa bag i Vognen, for selvom de

nok vidste, at de fleste skulde deles ud til de mange, der havde haft Bud med, saa var der dog tit en Pakke til eget Forbrug, som Børnene kunde faa Lov at pakke ud. Bedstefar kunde ofte finde paa Overraskelser. Der kunde erhverves gode og billige Ting i en Marskandiserforretning, og hvilke herlige Ting kunde der ikke købes til de mindre Børn i en københavnsk 10 Øres Basar!

I den sidste halve Snes Aar Bedstefar levede, havde han Ophold hos mine Forældre i Husmandsstedet paa Bjergsted Mark, han fik en god Aftægt, og han var rask og arbejdede, til han var 80 Aar. Bedstefar blev meget tunghør, men han kunde dog se at læse ved Hjælp af stærke Briller næsten til det sidste. Dersom Folk fandt paa at sige, at han var blevet graahaaret, gjorde han Indsigelse, rev Kalotten af og sagde: »Nej, der findes ikke et graat Haar paa mit Hoved«. Hans var hvidt som Sne. Datoen for Bedstefars Fødselsdag var der ingen hjemme, der vidste Besked om, den var gledet ud af Hukommelsen, men hvert Aar Fastelavns Mandag fik han Besøg af et Par gamle Venner fra Fragtmandstiden. Formodentlig har den rigtige Dato ligget omkring Fastelavnstide, men da saa den nøjagtige Dag var bleven borte, har man valgt Fastelavns Mandag til Fødselsdag, for, som den gamle Mand sagde: »Det er jo kun Fastelavn een Gang om Aaret!«

Naar Mor om Aftenen sad og fortalte os Børn om Minderne fra hendes gamle Hjem, sad Bedestefar som oftest og læste i den storstilede Salmebog, det var altid de samme Salmer, saa jeg tror nok, at han kunde dem udenad. Som han sad der, den gamle Hædersmand, med det furede Ansigt omkranset af sit hvide Haar, Hage- og Kindskæg, og vi lige havde hørt om hans natlige Ture de mange Mile til Hovedstaden, betragtede jeg ham med dyb Ærbødighed, ja, næsten som en Helt, der havde levet Livet farligt.

Et af de sidste Aar den gamle Mand levede, fik han en stor Skuffelse, Grosserer Lyder gik konkurs med sin Fa-

brik, og den rev Bedstefars Gaard med sig, og Aftægten kunde ikke reddes. Da Bedstefar hørte, at han ikke kunde faa Aftægt mere, blev han meget nedbøjet og sagde, at nu vilde han ønske, at det snart var forbi, nu var han kun til Besvær. Aldrig havde han ligget nogen til Byrde. Jeg vil dog her indskyde til Ære for mine Forældre, at Bedstefar aldrig blev betragtet som en Byrde i deres Hjem.

Der skete dog en Ting i Forbindelse med Tabet af Aftægten, nemlig at nogle formaaende Mænd i Kalundborg, der havde hørt, hvorledes det var gaaet deres gamle Fragtmand, søgte et Legat for værdige trængende. Hverken Bedstefar eller hans Paarørende anede noget om det.

En skønne Dag saa man Sognefogeden komme gaaende ud mod Smaastederne herude paa Udmarken, og Beboerne var meget spændte paa, hvad Ærinde denne Øvrighedsperson vel kunde have herude paa denne fredelige Kant af hans Myndighedsomraade. Sognefogeden styrede sine Skridt lige mod vort Hus, og snart stod han i Entreen og bankede paa ind til Stuen. Sognefogeden foldede et stort Dokument ud og bekendtgjorde, at Aftægtsmand Niels Nielsen var bevilget en Sum paa 1600 Kr., som vilde være at hæve paa Herredskontoret. At 1600 Kr. pludselig og uventet dumpede ind i et Husmandshjem var en sælsom Hændelse og en stor Sum i de Dage.

Men et Skaar i den glædelige Overraskelse var det dog, at Formaliteterne havde staaet paa saa længe, saa da Meddelelsen kom, havde den gamle Mand hvilet paa Kirkegaarden et halvt Aar!

Han døde 1894, 85 Aar gammel. — Grosserergaarden i Kaltred har, efter at min Bedstefar solgte den, haft en omtumlet Tilværelse. Enkelte Gange har man set Navnet i Aviserne, naar den har skiftet Ejer. Hvorledes der ser ud nu, skal jeg ikke kunne sige, da det er 60 Aar siden, jeg sidste Gang aflagde Besøg i Bedstefars Aftægtsstue.